

Сврзувачките средства во македонските црковнословенски ракописи

Александра Ѓуркова
Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“, Скопје
aleksandra.gjurkova@gmail.com

Клучни зборови: старословенски ракописи, црковнословенски ракописи, сврзници, сврзувачки состави, сложени реченици, дел-реченици, паратаксични реченици, хипотаксични реченици

Во дисертацијата се обработени сврзниците и сврзувачките состави што се употребуваат во сложените реченици: во паратаксичките и хипотаксичките реченици во црковнословенските ракописи од македонска редакција. Примарна цел претставува една дијахрониска анализа на сложената реченица во текот на два периода: старословенскиот со македонски ракописи што датираат од 9. до 11. век, и црковнословенскиот, со ракописи од 12. до 16. век. За да може да се оформи колку што е можно поцелосно проучување на паратаксата и хипотаксата, дополнително е ексцерпиран материјал од зборници и дамаскини на македонски дијалекти од 18. век.

Во трудот дел-речениците се класифицирани од четири главни аспекти: 1. Синтаксичките односи меѓу дел-речениците; 2. Значењето на дел-речениците; 3. Семантичките односи меѓу дел-речениците; 4. Значењето на сврзувачкото средство употребено во реченицата.

Оваа класификација го опфаќа принципот на структура на реченицата од една страна, и значењето и функцијата на сврзувачкото средство, од друга страна. Исто така, предвид се зема и функцијата на дел-реченицата. Одделно се обработени *паратаксичните реченици*: копулативните (составни), адверсативните (спротивни), дисјунктивните (разделни), експликативните (објаснувачки) и конклузивните независносложени реченици; и *хипотаксичните*: релативни, декларативни, во рамките на прилошкоопределбените: финални, каузални, темпорални, каузални, консекутивни, кондиционални, концесивни и компаративни (модални) зависносложени реченици.

Како важни тенденции во развитокот на сврзувачките средства треба да се издвојат: стеснувањето на значењата на различни сврзувачки средства и тоа со помош на образување на сложени сврзници или сврзувачки средства, и тенденцијата на зацврстување на определени форми на сврзувачките средства со определено значење. Како *сврзувачки состави* коишто се јавуваат како последица на потребата од доточнување на семантиката на определено сврзувачко средство треба да се споменат: *рди да, зане да* во Крнинскиот дамаскин – со финално значење, покрај сврзувачкиот состав *иако да* и сврзникот *да, понеже рди, зане рди* во Крнинскиот дамаскин – со каузално

значење, покрај сврзниците **понеже** и **зашто**; **макар** **лице** во Крнинскиот дамаскин, покрај **лице** и треба да се одбележи употребата на **идеже** како *relativum generale* во Крнинскиот дамаскин, покрај **иже** и **еже** во релативни реченици. Од овој аспект, може да се рече дека дамаскиот има исклучително значење со оглед на тоа дека може да се најдат сврзувачки средства што претставуваат иновации во однос на другите, порани црковнословенски ракописи.

Црковнословенскиот јазик е етаблиран како *книжевен јазик*, и според тоа изразот и синтаксичката структура на текстовите се покажува како релативно утврдена *семантички*, според опфатените семантички полиња и видовите реченици што ги изразуваат, и *структурно*, според сврзувачките средства и нивната употреба во различни видови реченици; се констатира дека анализата на корпусот ракописи покажува стабилна синтаксичка структура на црковнословенскиот. *Полисемантичноста* на определени сврзници доаѓа до израз кај неколку различни видови зборови-заменки, сврзници, партикули. Тоа ги прави истовремено да бидат и *полифункционални*, да служат за изразување на повеќе синтаксички и семантички односи.